

**ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ХАРАКТЕР ЗМІН РЕГІОНАЛЬНОЇ
ТИПОЛОГІЇ СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ**

**FACTORS OF INFLUENCE ON THE CHANGES IN THE
REGIONAL TYPOLOGY OF THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE**

**Соколенко К.В., аспірант, Соколенко В.М., к.т.н., доц.
(Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк)**

**Sokolenko K.V., postgraduate student, Sokolenko V. M., Ph.D. in
Engineering (Volodymyr Dahl East Ukrainian National University,
Sievierodonetsk)**

Розглянуто проблематику та завдання зміни регіональної типології східних областей України, викликаних війною. Інженерно-планувальна організація території областей зазнає кардинальних змін під впливом військово-політичних факторів.

The problems and tasks of changing the regional typology of the eastern regions caused by the war are considered. It is noted that the engineering and planning organization of the territory of the regions is undergoing cardinal changes under the influence of military and political factors. Assessment of the conditions and factors that determine the state and parameters of development of the engineering and planning organization of the Luhansk region for the period 2014-2021 has undergone changes from 02/24/2022 with the start of the military aggression. The situation is not defined, the war is not over, the results and consequences are still difficult to predict and evaluate. From the point of view of urban planning and territorial development, it is advisable to confine ourselves to an analysis of trends and possible basic principles. Soon there will be issues of adjusting the tasks and principles of regional typology. Political decisions will be decisive, functional content and corresponding structural changes will be a consequence. The scale of destruction of the infrastructure and housing stock of the region matters. The post-war reconstruction will have a national and regional character. The basic needs of the population of the region as a whole remain the same. The terms and methods of implementing the requests of the society are subject to adjustment. Principles are decisive. The scale of the destruction of settlements is such that subsequently it will be necessary to evaluate the possibilities of restoration, apparently, according to the assessment of the territories. The key role will be played by the state of infrastructure - roads, transport hubs and facilities, water supply systems, energy (substations, power lines). The nature and scale of the renewal of individual settlements will also be determined by the functional potential that will manifest itself in the post-war period. Urban planning tasks and directions for the transformation of the territorial structure and living environment of the Lugansk region should take into account the change in the regional typology of the east of Ukraine. The restoration of the region will be based on the consequences of internal factors of preservation or destruction (decline)

of the territories, they will be determined by the results of the war. Outstanding factors for the tasks of the reconstruction of territories and cities will be macroeconomic tasks, the state of the environment, infrastructure facilities and transport links.

Ключові слова: місто, агломерація, реконструкція міської забудови, реконструкція територій, регіональна типологія.

Keywords: city, agglomeration, urban redevelopment, territory reconstruction, regional typology

Постановка проблеми. Дослідження на тему "Інженерно-планувальна організація території Луганської області в сучасних умовах" виконується з 2019р. та передбачало за мету розробку методів комплексної оцінки територій міст Луганської області в умовах згортання містобудівної бази з урахуванням впливу зовнішніх факторів. Об'єктом дослідження була прийнята система населених місць Луганської області, що підконтрольна Україні в зоні проведення ООС.

Використовуючи містобудівний та порівняльний аналіз, математично – статистичний аналіз, була виконана детальна оцінка умов та факторів, що визначали стан та параметри розвитку інженерно-планувальної організації Луганської області. Територіально містобудівна ситуація була статично зафіксована в кордонах 2015 р. та з певною пересторогою проглядалась тенденція довготривалого заморожування ситуації. Україна не розглядала силовий, військовий шлях визволення своїх територій на той час. Сукупність впливу зовнішніх факторів, соціально демографічних та економічних факторів визначали умови та параметри зміни містобудівної ситуації [1-3]. Пандемія коронавірусу, карантинні обмеження та локаути пригальмували процеси регіональних перетворень. Результати досліджень зруйновано від 24.02.2022 з початком військової агресії. Ситуація невизначена, війна не скінчилась, результати та наслідки поки важко прогнозувати та оцінити. З точки зору містобудівного та територіального розвитку доцільно обмежитись аналізом тенденцій та вірогідних базових принципів.

Аналіз відомих досліджень і публікацій

Ситуація по-своєму унікальна. Україна завжди була миролюбною державою, яка не мала територіальних зазіхань, підтримувала нейтральний, позаблоковий статус. Про це свідчить відмова від ядерної зброї, договори, що їх було укладено з державами-сусідами. Законодавство в галузі архітектури та містобудування, нормативна база будівництва, стратегії регіонального розвитку України беззаперечно свідчать, що держава була орієнтована виключно на взаємовигідну співпрацю та розвиток [4-7]. Ситуація змінилась, і певно у реально недалекому майбутньому будуть поставлені питання коригування завдань та

принципів регіональної типології. Вирішальними будуть політичні рішення, функціональне наповнення та відповідні структурні зміни будуть наслідками. Досвід буде напрацьовуватись безпосередньо.

Мета статті – дослідження масштабів та характеру змін містобудівних параметрів Луганської області під впливом соціально-демографічних та зовнішніх факторів, визначення масштабу деструкції інфраструктури та житлового фонду області.

Виклад основного матеріалу

Стислий опис ситуації за період 2014-2021 рр. містить наступні твердження. Промислові міста та території сходу України – Луганська та Донецька області, знаходились у передкризовому стані, зумовленому застарілим індустріальним укладом. Рівень розвитку гірничо-металургійного комплексу не відповідав вимогам сучасного розвитку економіки та суспільства. Російська зовнішня агресія, окупація частини території областей спричинили додаткові обставини, наслідки яких важко оцінити економічними категоріями. З точки зору інженерно-планувальної організації території областей було «розрізано» військовими діями. Фактично території ОРДЛО і областей існували окремо та функціонували за різними правилами та системами. Про узгоджений розвиток та співіснування мова не йшла. Серед визначених тенденцій початку XXI ст. можна вказати на зменшення населення області (регіону); погіршення економічної ситуації індустріального регіону; надмірне екологічне навантаження на території та міста області; технічно та технологічно застаріле виробництво, фонди, інфраструктура. Політичні чинники стану ситуації полишались першочерговими та невизначеними [1, 8, 9]. Тобто, окупація частини території областей унеможливує перспективний аналіз розвитку території. Для детального аналізу ситуації, розробки раціональних містобудівних рішень, пропозицій стратегічного розвитку, необхідно вирішити ряд наукових задач. Необхідно визначити основні територіальні та містобудівні параметри системи населених місць Луганської області в сучасних умовах. Розробити та запропонувати методи та методологію прийняття містобудівних рішень в системі населених місць Луганської області в умовах депресивного стану [7, 10-13]. Проаналізувати містобудівні методи перетворення житлового середовища міст Луганської області, контрольованою Україною. Невизначеність факторів зовнішнього впливу пропонувалось оцінити за допомогою SWOT аналізу або багатофакторної класифікації з використанням покрокової дихотомії. Оцінку ресурсу території можна виконати по аналізу балансу окремих груп – газ, вугілля, рілля, вода, зелені насадження. Якісні показники також вимагають використання критеріїв адаптації до кількісних оцінок. Комплексний аналіз надає можливість розробити варіанти прогнозу

перспективного розвитку регіону, функціонально-планувальної структури розселення. Із проміжних висновків доцільно виділити наступне: регіон суттєво змінив свої функції. Кордон та лінія розмежування ООС ще невизначений час будуть визначним фактором впливу на стан і розвиток області. В умовах збройного конфлікту, що триває вже 8-й рік, на території Сходу України – Луганська та Донецька області, сформовано прикордонний регіон. Виникає новий тип регіональної класифікації, для якого притаманні обмежувальні функції – фіксація кордону, законодавче урегулювання режиму перетинання лінії розмежування тощо. Новітні функції регіональної типології необхідно враховувати у завданнях удосконалення територіально-планувальної організації Луганської області, та містобудівному розвитку [6, 14-16]. Вивчення кількісних і якісних змін головних факторів та чинників містобудівного розвитку становить актуальне завдання. З точки зору завдань сучасної планувальної організації Луганської та Донецької областей не можна не враховувати вплив функціонального потенціалу містобудівної форми [6, 7]. Причиною та умовою є збройний конфлікт та окупація частини територій областей. Військові конфлікти мають свою внутрішню логіку, також їм притаманна непередбачуваність. АТО/ООС тривала вже 8-й рік, і весь цей час адекватного прогнозу стосовно її завершення не в змозі були дати ані військові, ані політики [1, 3]. Системно статистичний аналіз дозволяє визначити основні параметри, що визначають функціональний розвиток території [10, 11]. Було визначено проблеми в планувально-організаційній структурі територій Луганської області на сучасному етапі. Проте, як ми бачимо, реальність перевершила найбільш негативні прогнози своїм масштабом та неадекватністю. Отже, аналіз для періоду АТО/ООС, що тривала з 2014 р., втратив сенс. З 24.02.2022 ситуація кардинально змінилася. Повномасштабна війна обнулила результати досліджень. Аналіз замінюється принципами на період, поки війна не скінчиться перемогою.

Частково полишаються проблеми та суспільний запит, що їх потрібно буде вирішувати за невизначених умов:

- першою та головною проблемою є безпека населення, про яку в умовах війни мова не ведеться;
- непрогнозованим полишається масштаб руйнувань населених місць та інфраструктури;
- непрогнозованим полишається рівень екологічної деградації території;
- політико-правова невизначеність ситуації триватиме невизначений термін;
- невизначеність терміну перехідного періоду;
- неможливо спрогнозувати, яким чином зміниться вагомий зовнішній фактор, що визначатиме функції регіону – тобто регіон або

залишитися прикордонним порубіжжям, або буде зоною можливого збройного протистояння тривалий час;

- містобудівна документація та територіальний розвиток будуть тривалий час неактуальними або відсутніми;
- Луганська область не має ресурсу для повномасштабного відновлення – ані адміністративного, ані технічного.

Фактично, проблема забезпечення майбутнього сталого розвитку Луганщини розпочне відлік з чистого аркушу. Якщо розглядати завдання раціональної трансформації території Луганської області, її просторово-планувальної структури, то необхідно визначити фактори впливу, обмеження, умови.

Обмеження визначають параметричні рамки об'єкта дослідження – а саме, територія Луганської області з зонуванням відповідно до потреб захисту держави.

Умови, що впливають на обмеження: стан збройного конфлікту; політичні обставини та умови завершення військових дій; адекватна адміністративно-територіальна реформа, що буде враховувати наслідки війни.

Зміна технологічного укладу робить недоцільним відновлення застарілого виробництва. Більш доцільним виглядає створення нових інноваційних потужностей і підприємств [7,17]. Отже, треба створювати умови для інвесторів та зберігати інфраструктуру. Сучасна економіка спирається в першу чергу на людський потенціал. Ресурсна база вже не є визначальною. Якщо буде збережена та відновлена територіальна інфраструктура – шляхи сполучення, ЛЕП, водні ресурси, трубопроводи, то за сприятливої державної політики підтримки регіону можливе відновлення промислового потенціалу.

Задачі дослідження, що спрямовані на визначення і аналіз суспільного попиту на параметри зміни міського середовища, спираються на узагальнення аналітичного опитування, що виводить перелік запитів громадян щодо характеристик міського середовища. Безпека. Житлова проблема. Робочі місця. Соціальне та медичне обслуговування. Громадський транспорт. Зовнішній транспорт. Комунальна сфера. Торгівля та ритейл. Рекреація, відпочинок, туризм.

На даному етапі вплив фактору часу можна проігнорувати. Містобудівний розвиток – це процес, а отже, доцільно визначати напрямки розвитку та планові орієнтири.

Первинну класифікацію доцільно здійснити за принципом дихотомії – первинною ознакою є контроль (політичний, адміністративний, зона дії законодавства України) над територією. Наразі ситуація застигла у точках бифуркації. Ситуація може перерости в некеровану кризу з катастрофічними наслідками, або можливо буде реалізована програма поетапного освоєння території регіону. Власне, для обох частин

Луганської області проблеми загалом схожі [3, 8]. Однак різниця полягає в масштабах, наявності ресурсів та потенціалі розвитку. По факту політичні чинники виявились визначальними. Повоєнне відновлення матиме загальнодержавний та регіональний характер. Очевидно, потрібний програмний підхід. Програмні цілі будуть визначені після завершення війни та оцінки масштабу наслідків. Базові потреби населення регіону загалом залишаються незмінними. Підлягають коригуванню терміни та способи реалізації запитів суспільства. В даний час неможливий адекватний аналіз і будь-які прогнози. Отже, необхідно правильно визначати принципи. Регіональну типологію України буде переглянуто з урахуванням того факту, що РФ є ворожою агресивною державою. Масштаб руйнувань населених пунктів такий, що згодом оцінювати можливості відновлення, мабуть, доведеться з оцінки територій. Ключову роль матиме стан інфраструктури – дороги, транспортні вузли та споруди, системи водопостачання, енергетика (підстанції, ЛЕП). Характер і масштаб відновлення окремих населених пунктів визначатиметься, крім сказаного, функціональним потенціалом, який проявиться у післявоєнний період. Наприклад, можливо по-новому вирішуватиметься питання вибору обласного центру. Україна ще не стикалася з проблемами подібного характеру. Масштаб і характер руйнувань населених місць залежить від тривалості бойових дій у ньому. Так само доведеться оцінювати, як будівельний зонінг корелюється з масштабом та характером руйнувань. Містечка та малі населені пункти з садибною забудовою, квартали садибно-забудови знищуються разом з інфраструктурою. Постає питання доцільності їх відбудови взагалі. Клас будівель із дерев'яними перекриттями балкового типу та дрібно розмірними елементами також отримують майже повну руйнацію. Поки що неможливо оцінити технічний стан уражених цегляних і бетонних каркасів будівель, особливо тих, що були охоплені масштабними пожежами. Опорний планувальний каркас територій в меншому ступеню потерпає від бойових дій, проте не виключено варіант зміни масштабів та напрямку комунікацій. З гіркого гумору, слід відзначити, що техногенна проблема Донбасу – терикони, краще за все інше перенесуть війну та збережуть себе для майбутнього. На цьому автори хотіли б зупинитися і взяти паузу у своєму дослідженні.

Висновки. Кількісні та якісні зміни основних територіальних та містобудівних параметрів Луганської області внаслідок зовнішніх факторів знов стали невизначеними. Невизначеність факторів зовнішнього впливу пропонується оцінити за допомогою багатфакторної класифікації з використанням покрової дихотомії. Містобудівні завдання та напрями перетворення територіальної структури та житлового середовища міст Луганської області мають враховувати зміну регіональної типології сходу України.

Відновлення регіону матиме за основу наслідки дії внутрішніх факторів збереження або руйнації (занепаду) територій, вони будуть визначені результатами війни. Визначними чинниками для завдань реконструкції територій та міст будуть макроекономічні завдання, стан навколишнього середовища, інфраструктурні об'єкти та транспортні зв'язки. Загальнополітичні чинники та зовнішні фактори впливу будуть визначними.

References

1. Centr Razumkova. Vijna na Donbasi: realii' i perspektyvy vreguljuvannja. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf. (data zvernennja: 07.05.2022).
2. Pro osoblyvosti derzhavnoi' polityky iz zabezpechennja derzhavnogo suverenitetu Ukrai'ny na tymchasovo okupovanyh terytorijah u Donec'kij ta Lugans'kij oblastjah : Zakon Ukrai'ny vid 18.01.2018 r. № 2268-VIII : stanom na 26 lystop. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (data zvernennja: 07.05.2022).
3. Lugans'ka oblderzhadmin. Programa ekonomichnogo i social'nogo rozvytku Lugans'koi' oblasti na 2021 – 2023 roky. URL: <http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/201228936.pdf> (data zvernennja: 07.05.2022).
4. Transkordonne spivrobitnyctvo Ukrai'ny: stan, problemy, perspektyvy : monografija / I. V. Art'omov ta in. Uzhgorod : MPP «Grazhda», 2012. 520 s. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/6059> (data zvernennja: 07.05.2022).
5. DBN B.2.2-12:2018 "Planuvannja i zabudova terytorij" : Derzh. bud. normy vid 23.04.2018 r. Kyi'v : Minregionbud Ukrai'ny, 2018. 179 s.
6. Belokon' Ju. N. Regyonal'noe planyrovanje (teoryja y praktyka). Kyev : Logos, 2003. 258 s.
7. Ositnjanko A. P. Planuvannja rozvytku mista : Monografija. Kyi'v : KNUBA, 2001. 460 s.
8. Centr ekonomichnoi' strategii'. Diagnostychnyj zvit Analiz problem ekonomichnogo rozvytku Donec'koi' ta Lugans'koi' oblastej. 2021. 120 s. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/UA2002-Diagnostic-report-on-the-current-state-of-Donbas-February-2021.pdf> (data zvernennja: 07.05.2022).
9. Jacenko V. A. Teoretycheskye y praktycheskye ydey novogo gradostroytel'stva Donbassa: yh proshloe, nastojashhee y budushhee // Mistobuduvannja ta terytorial'ne planuvannja : nauk.-tehn. zb. – Vyp. 21. – K. : KNUBA, 2005. – S. 359 – 366.
10. Jacenko V. A. Teoretycheskye y praktycheskye ydey novogo gradostroytel'stva Donbassa: yh proshloe, nastojashhee y budushhee. Mistobuduvannja ta terytorial'ne planuvannja. 2005. № 21. S. 359–366.
11. Pleshkanovs'ka A. M. Pytannja rekonstrukcii' v teorii' ta praktyci mistobuduvannja. Mistobuduvannja ta terytorial'ne planuvannja. 2012. № 42. S. 265–274.
12. Kljushnychenko Je. Je. Social'no ekonomichni osnovy planuvannja ta zabudovy mist. Kyi'v : UAA, NDPI mistobuduvannja, 1999. 345 s.
13. Pro kompleksnu rekonstrukciju kvartaliv (mikrorajoniv) zastarilogo zhytloвого fondu : Zakon Ukrai'ny vid 22.12.2006 r. № 525-V : stanom na 16 zhovt. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-16#Text> (data zvernennja: 08.05.2022).

13. Kljushnychenko Je. Je. Rekonstrukcija zhytlovoi' zabudovy. Kyi'v : KNUBA, 2020.
14. Sokolenko K.V., Chernyh O.A., Sokolenko V.M. Aktual'ni zavdannja transformacii' inzhenerno-planuval'noi' organizacii' terytorii' Lugans'koi' oblasti v suchasnyh umovah. Mistobuduvannja ta terytorial'ne planuvannja. 2021. № 77. S. 428–440. URL: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.77.428-440> (data zvernennja: 08.05.2022).
15. Sokolenko V. M., Podljevs'kyj O. E., Sokolenko K. V. Problemy ta peredumovy dopovnennja funkcij regional'noi' typologii' v suchasnyh umovah lugans'koi' oblasti. Visnyk Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu im. V. Dalja. 2019. № 8(256). S. 74–80. URL: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/download/257/234> (data zvernennja: 23.02.2022).
16. Atlas administratyvno-terytorial'nogo ustroju Ukrai'ny / P. Ostapenko ta in. Kyi'v : M-vo rozvytku gromad ta terytorij Ukrai'ny, 2021. 441 s.
17. Mizhnarodnyj bank rekonstrukcii' ta rozvytku. Ukrai'na. Ogljad urbanizacii'. Vashyngton, 2015. 218 s. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/787061473856627628/pdf/ACS15060-REVISED-PUBLIC-UKRANIAN-ukr-web-text-cover.pdf> (data zvernennja: 07.05.2022).

Список використаної літератури

1. Центр Разумкова. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf. (дата звернення: 07.05.2022).
2. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII : станом на 26 листоп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
3. Луганська облдержадмін. Програма економічного і соціального розвитку Луганської області на 2021 – 2023 роки. URL: <http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/201228936.pdf> (дата звернення: 07.05.2022).
4. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи : монографія / І. В. Артьомов та ін. Ужгород : МПП «Гражда», 2012. 520 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/6059> (дата звернення: 07.05.2022).
5. ДБН Б.2.2-12:2018 "Планування і забудова територій": Держ. буд. норми від 23.04.2018 р. Київ : Мінрегіонбуд України, 2018. 179 с.
6. Белоконь Ю. Н. Региональное планирование (теория и практика). Киев : Логос, 2003. 258 с.
7. Осітнянко А. П. Планування розвитку міста : Монографія. Київ : КНУБА, 2001. 460 с.
8. Центр економічної стратегії. Діагностичний звіт Аналіз проблем економічного розвитку Донецької та Луганської областей. 2021. 120 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/UA2002-Diagnostic-report-on-the-current-state-of-Donbas-February-2021.pdf> (дата звернення: 07.05.2022).

9. Яценко В. А. Теоретические и практические идеи нового градостроительства Донбасса: их прошлое, настоящее и будущее // Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. зб. – Вип. 21. – К. : КНУБА, 2005. – С. 359–366.

Яценко В. А. Теоретические и практические идеи нового градостроительства Донбасса: их прошлое, настоящее и будущее. Містобудування та територіальне планування. 2005. № 21. С. 359–366.

10. Плешкановська А. М. Питання реконструкції в теорії та практиці містобудування. Містобудування та територіальне планування. 2012. № 42. С. 265–274.

11. Ключниченко Є. Є. Соціально економічні основи планування та забудови міст. Київ : УАА, НДПІ містобудування, 1999. 345 с.

12. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду : Закон України від 22.12.2006 р. № 525-V : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-16#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

13. Ключниченко Є. Є. Реконструкція житлової забудови. Київ: КНУБА, 2020.

14. Соколенко К.В., Черних О.А., Соколенко В.М. Актуальні завдання трансформації інженерно-планувальної організації території Луганської області в сучасних умовах. Містобудування та територіальне планування. 2021. № 77. С. 428–440. URL: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.77.428-440> (дата звернення: 08.05.2022).

15. Соколенко В. М., Подлевський О. Е., Соколенко К. В. Проблеми та передумови доповнення функцій регіональної типології в сучасних умовах луганської області. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. 2019. № 8(256). С. 74–80. URL: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/download/257/234> (дата звернення: 23.02.2022).

16. Атлас адміністративно-територіального устрою України / П. Остапенко та ін. Київ : М-во розвитку громад та територій України, 2021. 441 с.

17. Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Україна. Огляд урбанізації. Вашингтон, 2015. 218 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/787061473856627628/pdf/ACS15060-REVISED-PUBLIC-UKRANIAN-ukr-web-text-cover.pdf> (дата звернення: 07.05.2022).